

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.*
(Скопље), д-ра *Нахшигала Рајка* (Љубљана), д-ра *Скока Пејра* (Загреб),
д-ра Рамова *Франа*, д-ра *Стевановића Михаила* (Београд),
д-ра *Томановића Васе* (Скопље), д-ра *Храсте Маџа* (Загреб)

ХИХ КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1951—1952

О СЛОВЕНСКИМ КОРЕНИМА *BQВ- И *PQP- И НЕКИМ ЊИХОВИМ ДЕРИВАТИМА

Ако упоредимо корадикалну групу српскохрватских речи *бубуљица*, *бубуљ* и сл. са корадикалном групом речи *пупуљица*, *пупољак* и сл., наћи ћемо овакав паралелизам облика:

бубуљица: *пупуљица* ‘шишарка смреке’ (Црна Гора), *пупу-*
лица ‘бубуљица’ (Перој у Истри)¹⁾;

бубуљ ‘облутак’ (око Будве), *бубуљ* ‘камен’ (Црмница)²⁾;
пупуљ ‘окце на лози’ (Кучи)³⁾;

бубулица ‘бубуљица’ (код Микаље): *пупољица* ‘лоптица
од теста’ (Косово)⁴⁾ и сл.

Тај се паралелизам образовања налази и онда кад су корени *буб-* и *пуп-* у вези са другим наставцима.

Например:

бубушка ‘пупољак’ (Тимок)⁵⁾, ‘шишарка на храсту’ (око
Рашке)⁶⁾ — поред *пупушка* ‘гука на хлебу’ (Вуковар), *пупушка*
‘махуна’ (Тимок и Лужница)⁷⁾.

И томе слично.

Као што се види, код развитка корена *буб-* и *пуп-* у српско-хрватском језику постоји значајан паралелизам облика и извесна сродност у значењу.

Али се не може рећи да су типови *буб-* и *пуп-* идентични. И то не само због тога што се они не могу свести на једну етимологију јер је на словенскоме тлу гласовни прелаз $b > p$, или

1) По мојим белешкама.

2) Б. Милетић, С. Д. 36. IX, 589.

3) С. Дучић, С. Е. 36. XLVIII, 56.

4) Д. Дебељковић, С. Е. 36. VII, регистар.

5) Д. Пантелић, грађа САН.

6) К. Божовић, грађа САН.

7) А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, С. Д. 36. I, 394 и регистар.

обратно, немогућ; него постоји још један, исто тако важан разлог: код звучне варијанте *буб-уљ-* налазимо и примере са коренским вокализмом *-о-* и *-а-*: дакле *боб-уљ-*, *баб-уљ-* и сл.; а код безвучне варијанте *буј-уљ-* тога нема, бар ја то нисам нашао.

Примери са *боб-*:

бѡбуљица 'бубуљица' (Истра)¹⁾, *бобуљица* 'пилула' (код Раднића), *бобуљак* 'обао камен' (Херцеговина)²⁾;
бѡблија 'гомила' (Срем).

Примери са *баб-*:

бабуљица 'бубуљица' (Бачка)³⁾, *бабуљ* 'облутак' (Кистање)⁴⁾, *бабуљ* 'id.' (Перој)⁵⁾, *бабуљак* 'о јабуци, о јајету (у загонци)', *бабуљити се* 'дебљати' (код Стулића) и др.

Па и иначе код *б-*варијанте налазимо и других типова:

брубуљач 'обао камен' (Црна Гора)⁶⁾, (*фаџбла*) *брбуљача* 'врста округлог пасуља' (Црмница)⁷⁾, *брѡбољак* 'брабоњак', *брумбуласѡ* 'чворноват, квргав' (Кучи)⁸⁾;
обуљак 'обао камен' (Мостар)⁹⁾;
чибуљица 'бубуљица'.

У овим последњим случајевима, разуме се, јасно је да имамо различита укрштања са другим речима. Али код *б-*варијанте свега тога не налазимо.

То је што се може рећи са српскохрватског гледишта.

Ако сада пређемо на општесловенски терен, наћи ћемо, прво, да је јасна и варијанта са *буб-* и варијанта са *буј-*. За једну налазимо општесловенско *бѡб-* а за другу општесловенско *рѡр-*.

Прво узимамо звучну варијанту.

У различитим словенским језицима налазимо за њу овакав материјал:

словеначки *бѡбпаст* 'напет, пун', макед. *бабаџан* 'крупан човек'¹⁰⁾, буг. *бабан* 'оток слезине', *бѡбѡнеџ* 'оток', чеш. *bubinek*

1) Ј. Рибарић, С. Д. Зб. IX 133.

2) Д. Вушовић, С. Д. Зб. III 29.

3) По мојим белешкама.

4) Н. Новаковић, НЈ III 152.

5) По мојим белешкама.

6) А. Јовићевић, грађа САН.

7) По саопштењу И. Томовића, сарадн. Института за српски језик САН.

8) С. Дучић, о. с., 344.

9) М. Милас, Rad J. Ak. 153, 88.

10) Т. Попова, Макед. јаз. II 95.

‘мехурић’, *bubřeti* ‘надимати се’, пољ. *bęben* ‘испупчење, надувен трбух’, рус. *буба* ‘надутост’ и сл.

Ово слагање се не зауставља на слагању коренских елемената, него и цео дериват *bǝbuł-* (*bǝboł-*, *bǝbǝł-* итд.) такође налазимо у свим словенским језицима:

словеначки *bobljati*: „вода *boblja* кад се на њој дижу мехури“, макед. *бабуле* ‘трбух’¹⁾, чеш. *bublina* ‘мехур’, *boubel* ‘оток, брадавица, израштај’, *bǝbol*, *boubol* ‘мехур на кожи или води’, пољ. *bąbel* ‘мехур; капљица; чир; рупица или испупчење у металу при ливењу; дубина; кромпир’, *bąbolic* ‘правити мехуре на течности’, ст. пољ. *bębel*, *bębol* ‘мехур на води’, г. и д. луж. *bublin* ‘дугме’, рус. *бублик* ‘колачић’, ст. рус. *бубуля* ‘кишна капљица’, украј. *бубляхи* т. рl. ‘семе кромпира’, *бублик* ‘колачић’.

Бернекер (SEW, s. v. *bǝbǝł*) претпоставља општесловенско *bǝbǝł* и *bǝbuła*; томе, међутим, с обзиром на српскохрв. *бубдлица*, чеш. *boubol*, пољ. *bębol*, *bąbolic*, — треба додати бар још варијанту **bǝbol-*.

Као што се види, цело образовање са елементом *-l-* општесловенско је.

Сад узимамо *p-*варијанту.

За само *pǝp-* налазимо примере опет у свим словенским језицима:

словеначки *pǝp* ‘пупољак; пупак’, макед. *пџпка* ‘пупољак’²⁾, буг. *пџп* ‘пупак, пупчана врпца’, *пџпка* ‘пупољак; окце на стаблу; брадавица на сиси; чир’, чеш. *pup*, *pupek* итд. ‘нешто испупчено (врх на хлебу; пупак и сл.)’, *pupen*, *pupenes* итд. ‘пупољак; окце на биљци; плик на кожи’, *rouř* ‘пупољак’, пољ. *pęp* ‘пупак; отвор; вршак, зубац’ *pępek* ‘пупак; пупољак’, *pępie* ‘пупољци, изданци’, *pępek* ‘пупак’, г. и д. луж. *pup* ‘пупак; пупољак’, рус. *пуп*, *пупок* ‘пупак; fig. средина; врх хлеба’, *пупырь* ‘мехур; шишарка; чир’, *пупыш* ‘пупољак’, украј. *пуп* ‘пупољак; пупак’.

Међутим, за образовање *pǝpǝł-* (*pǝpǝł-* итд.) изван нашег језика једва да налазимо покоји пример. Ја сам успео да пронађем само ова два сигурна: пољ. *pępel* = *bąbel* и украј. *пуплик* ‘пупољак’.

¹⁾ В. Радовановић, Зб. за етн. и фолкл. јуж. Србије и суседних области, Скопље 1931, регистар.

²⁾ Л. Каровски, Макед. јаз. II 92.

Према томе, дакле, ни са општесловенског гледишта типови *bǫb-* и *rǫr-* не слажу се у свему.

Сада ћемо прећи даље, на индоевропско стање.

И словенско *bǫb-* и словенско *rǫr-* претстављају експресивне елементе, и оба су још индоевропска. Само, насупрот словенским приликама, где потпуног паралелизма нема, — у општеиндоевропској епоси код ова два корена се може констатовати пун паралелизам.¹⁾

Тако налазимо — да узмем прво формалну страну:

лит. *bámba* ‘пупак’, лет. *baĩba* ‘лопта’, швед. дијал. *bamb* ‘трбух, мешина’ — поред лит. *paĩpti*, лет. *paĩpt* ‘надути се’, норв. дијал. *fatp* ‘дебео клипан’ и сл.

За облик проширен елементом *-l-* има доста примера и код звучне и код беззвучне варијанте:

лит. *baĩbalas* ‘дебелко’, *biĩbulas* ‘мехур на води; чвор на штапу, концу’, лет. *bumbulis* ‘чвор, чворуга, кврга’, *bimbuĩ* ‘кромпири’, грч. $\beta\omicron\mu\beta\upsilon\lambda\acute{\iota}\varsigma$ ‘водени мехур’, $\beta\omicron\mu\beta\upsilon\lambda\eta$ ‘буре уског грла’, сардински *bumbulla* ‘плик’, — поред: лит. *paĩplũs* ‘дебелко’, лет. *paĩpali*, *paĩpuli* ‘кромпири’, ст. инд. *paĩphulĩti* ‘распукне се’, ст. исланд. *fimbul* ‘капља’ итд.

Према томе, овде имамо напоредност индоевропског $*b(h)a^*mb(h)-a^*l-$ и $*p(h)a^*mp(h)-a^*l-$ (исп. J. Покорног, IEW, Bern, 1949, 94—95 и Прелвица, EW², s. v. $\pi\acute{\epsilon}\mu\phi\iota\zeta$).

Та напоредност се јавља и код значења: у истој се нијанси значења јавља сад звучна сад беззвучна варијанта. На пример: лит. *baĩbalas* и *paĩplũs* значи ‘дебелко’, лет. *bimbuĩ* и *paĩpuli* значи ‘кромпир’; словенскоме *rǫrǫkǫ*, са *p*, одговара литавско *bámba* ‘пупак’, са *b*. И тако даље.

За индоевропску епоху се, дакле, могу извући ова два закључка. Прво: звучна и беззвучна варијанта биле су по значењу еквивалентне. Друго, та еквивалентност у значењу повукла је за собом и једнакост у образовањима (*baĩbal-as* : *paĩp-l-ũs* итд.).

Сад се опет враћамо на словенски терен. У словенским језицима смо констатовали непаралелност у облицима између *b-* варијанте и *p-* варијанте. Да видимо сада како стоји ствар са значењем.

¹⁾ Оваква напоредност постојања звучних и беззвучних сугласника код сродних корена — не налази се само у експресивним речима, него и иначе (исп. J. Отремског, Indogermanische Forschungen, Wilno 1939, 159—160 и 163).

Имамо овакав материјал:

I. Варијанта са *b*:

1) 'надути се, испупчити се': српскохрв. *набубреџи*, словеначки *bŕbnast* 'напет', макед. *бабаџан* 'крупан човек', буг. *бѣбѣнец* 'оток', чеш. *bubřeti* 'надимати се', пољ. *bęben* 'надувен трбух; испупчење', г. луж. *bubonaty* 'испупчен', д. луж. *bubonašiš se* 'надути се', рус. *буба* 'надутост', *бубон* 'чворуга, надувена жлезда, надутост', украј. *буба* 'оток од ударца', *бубнявити* 'надути се';

српскохрв. *бубла* 'гука', макед. *бабуле* 'трбух', чеш. *boubel* 'оток'.

2) 'бити дебео': чеш. *bubřik* 'дебео човек', рус. (застар.) *буберега* 'id.';

чеш. *boubela* 'пуначко дете', *boubeláček* 'пуна особа'.

3) 'округао израштај на телу': српскохрв. *бубуљица*, *бубџица*, чеш. *bůbol*, *boubol* 'плик на кожи', *boubel* 'брадавица', пољ. *bąbel* 'оспа, чир', *bąblica* 'врста обољења на кожи'.

4) 'пупољак': српскохрв. *бубушка* 'пупољак' (исп. рус. *бабышка* 'id.').

5) 'округао плод, главичасти израштај на биљци': српскохрв. *бубушка*, *бубач* 'шишарка', *бубаја* 'главичаста цваст црног лука' (Расина),¹⁾ чеш. *bubák* 'сасушен остатак чашице у јабуке и крушке', украј. *буба* 'зрно пасуља';

чеш. *bublina* 'једна биљка са округлим цветом', *bublénka*, *bublanka* 'шишарка', пољ. *bąbel* 'кромпир', украј. *бубляхи* 'семе кромпира'.

6) 'лопаст предмет уопште': чеш. *bubinek* 'мехурић';

српскохрв. *бубуљ* 'облутак', *бубуљица* 'мали чвор што се и на пређи нађе, грудвица', словеначки *bobljati* 'правити мехуре на води', чеш. *bublina* 'мехур; ништавна ствар', *boubol*, *bůbol* 'мехур на води', пољ. *bąbel*, *bębel*, *bębol* 'мехур', *bąbelek* 'мехурић; украс у облику лоптице', рус. *бубуля* 'кишна капљица', г. и д. луж. *bublín* 'дугме'.

II. Варијанта са *p*:

1) 'надути се, испупчити се': српскохрв. *пупчаст*, *испупчиши се*, чеш. *pup*, *pupek*, *pupík* 'нешто испупчено', *pupnost* 'fig. 'охолост, надменост', пољ. *pępek* 'вршак на воћном плоду', рус. *пуп* 'свако испупчење; врх хлеба', *пуповатый* 'надувен', украј. *пупець* 'трбух у птице'.

¹⁾ С. Мијатовић — Т. Бушетић, С. Е. 36. XXXII 15.

2) 'бити дебео': српскохрв. *пѹѡав* 'трбушат', чеш. *pirkáč* 'трбушат, дебео'.

3) 'израштај на телу': буг. *пѣпка* 'брадавица на сиси; чир', чеш. *pirep*, *pirepes* итд. 'плик на кожи', пољ. *pererek* 'чирић', *perisch* 'плик', рус. *пупырь*, *пупырок*, *пупырыш* 'чир'; српскохрв. *пѹѡулица* 'бубуљица', пољ. *perel* 'плик'.

4) 'пуapak': српскохрв. *пѹѡак*, словеначки *rōr*, дем. *rōrček*, *porič* 'пуapak', буг. *пѣп*, дем. *пѣпец* 'id.', чеш. *pir*, *pirek*, *pirik* 'id.', пољ. *pererek* 'пуapak, пупчана врпца', *per* 'пуapak', г. и д. луж. *pir* 'id.', рус. *пуп*, *пупок*, *пупочек* 'id.', *пупки* 'порођај', украј. *пуп*, дем. *пупець*, *пупок*, *пупчик* 'пуapak';

fig. 'предмет у средини': буг. *пѣп* 'колац о који су везани коњи на се врте около за време вршидбе, стожер', рус. *пуп*, *пупок* 'средина нечег', *пуповина* 'макаква оаза'.

5) 'пупољак, окце на биљци': српскохрв. *пѹѡак* 'пупољак', *пѹѡиши*, *пѹѡчиши* (Дубровник) 'терати пупољке', словеначки *rōr*, дем. *rōrek*, *rōrček* 'пупољак; окце на дрвету', макед. *пѡпка* 'пупољак', буг. *пѣпка* 'пупољак; окце на стаблу', чеш. *pirep*, *pirepes*, *pirépek* итд. 'пупољак; окце на биљци', *poire* 'пупољак', пољ. *pererek*, *parék* 'пупољак', *parie* 'пупољци; изданци', г. и д. луж. *pir* 'пупољак', рус. *пупыш* 'id.', украј. *пуп*, дем. *пупець* итд. 'id.';

српскохрв. *пѹѡољак*, *пѹѡуљка* 'id.' (Косово)¹⁾, *пѹѡуљ* 'окце на лози', украј. *пуплик* 'пупољак'.

6) 'плод биљке' и сл.: српскохрв. *пѹѡушка* 'махуна', буг. *пѣпеш* 'диња'²⁾, рус. *пупырь*, *пупырок*, *пупырыш* 'шишарка'; српскохрв. *пѹѡуљица* 'шишарка'.

7) 'округао предмет, коврца'; чеш. *pirák*, *piráček* 'врста округлих божићних колача', *pirepes* 'коврца косе', рус. *пупырь* 'мехур';

српскохрв. *пѹѡољица* 'лоптица од теста'.

Из ове анализе излазе два закључка. Први је: да је у опште-словенској епоси старо значење 'испупченост, надувеност', 'испупчен предмет' — заједничко обема групама; и оној са *b* и оној са *p*, али да се то основно значење даље на један начин специјализовало код *b*-варијанте, а на други начин код *p*-варијанте. Код прве

¹⁾ Г. Елезовић, Речн. кос.-мет. дијал., s. v.

²⁾ Али је овде веза са *пѣп*- нова, плод народне етимологије; реч је уствари у вези са грч. *πέπων*, лат. *pero* (С. Младенов, Е. П. Р. s. v. *пѣпешъ*); исп. наше *пшун* 'id.'.

имамо широко развијено значење ‘лоптаст предмет, куглица’ и сл. (бубуљ итд.), а само врло мало примера за значење ‘пупољак’ и ниједан за значење ‘пупак’. Код друге варијанте, сасвим обрнуто, нарочито се учврстило значење ‘пупољак’ и ‘пупак’, а врло мало има примера са значењем ‘лоптица’.

Ове две групе су се, дакле, не само формално него и по значењу — на словенскоме терену прилично разишле, иако њихов међусобни додир није сасвим прекинут (исп. чеш. *boubol* ‘плик’ напореда са *přep* ‘id.’ и сл.). Та бифуркација показује свакако да су се ове експресивне речи готово престале осећати као такве, да су своје значење почеле све више да конкретизују. Тако се и може разумети чињеница да је њихов гласовни развитак далеко од произвољности својствене развитку експресивних речи. На пример, тако, очигледно, треба схватити појаву да је носни вокал -ɔ- у корену ових речи доживео сасвим нормалну судбину у појединим словенским језицима: српскохрватско, лужичко, руско и украјинско *pip-* стоји правилно према словеначкоме *pɔp-*, македонскоме *pap-*, бугарскоме *pъp-* || *pap-*, чешкоме *pip-* || *poip-*, пољскоме *pęp-* || *pɔp-*¹⁾.

Други је закључак који излази из наше семантичке анализе овај. Код звучне варијанте имамо обично чисто *bɔb-* у оним случајевима где је значење најопштије: ‘испупченост’ (исп. *búbreshi*), а махом цело *bɔbul-* итд. тамо где се развило значење ‘округао предмет’ (*бубуљ*, чеш. *boubel* и сл.). Ја мислим да ово неће бити пуки случај, и то из овог разлога: постојало је и једно општесловенско *bula*, *buļa* опет у значењу ‘лопта, округао предмет’.

Да би се видело да је и овај тип општесловенски, навешћу нешто примера:

српскохрв. *була*, *буља*, ‘зрно кукуруза раскојано на ватри, кокица’, словенач. *búla* ‘плик, мехур’, буг. *бул* ‘дугме’,

¹⁾ Али отстапања има, само она код експресивних речи не изненађују много. Тако је српскохрв. *памљув* ‘желудац’ (Премантура у Истри, по мојим белешкама), како изгледа, наново образовало групу -*ат*- без губљења сугласника -*т*- (за образовање исп. навођено пољ. *pępich*). Тако је и словеначко *bômbelj* ‘висећ предмет’, *bômbika* ‘пупољак’ свакако наново добило своје -*т*-. Сличног порекла може бити -*от*- и у д. луж. *botbolica* ‘плик’, мада Бернекер мисли друкчије (о. с., s. v. *bɔbъль*); али овде би могла бити у питању и пољска замена за -*ɔ*-, онако како Миклошич узима за украј. *бомбель* (EW, s. v. *botbüll*); исп. и *бомбовка*, *бомбуљка* ‘кртола’ — Али све ово не мења општу слику развитка корена *bɔb-* || *pɔp-* у словенским језицима, која, као што смо видели, показује знатну правилност.

були, *булки* ‘кокице’, чеш. *boule* ‘оток, округао израштај’, *buližnik* ‘округао камен’, пољ. *buła* ‘грумен, грудва; дужи округао хлеб’, *bulka* ‘лоптица, мехурић, плик’, рус. *бу́льва* ‘биљка топинамбур, „земљаная груша“’, *бульжник* ‘округао камен’, украј. *бу́ля* ‘кромпир’, *бу́лка* ‘дрвена лопта’, *бу́льба* ‘мехур на води, на сапуну’ итд.

Иако је могућно да се у ову групу умешала и покоја корадикална позајмица (тако Бернекер, о. с., s. v. *buła*, не искључује могућност да је словеначко *búla*, чеш. *boule* из немачког, итд.), ипак је *була*, *бу́ла* ‘округао предмет’ несумњиво општесловенско, и у вези је са српскохрв. *бу́љиши* (очи), са гот. *uf-báuljan* ‘надути’, прским *bolach* ‘плик, оток’, лат. *bullā* ‘мехур’, ст. в. нем. *būlla* ‘бубуљица’ и сл. (исп. Бернекера, l. c.).¹⁾ Као што се види, и сфера значења је иста као код *бѡб-* || *рѡр-*.

Ј. Отремписки (о. с., 108) словенски тип **бѡб-л-* (*бубуљица*, *boubel*, *bqbel* и сл.) узима као редупликацију овога типа **бул-* (*бу́ла* и сл.). Али таквом тумачењу се противи чињеница што поред простог *бул-* имамо и *прѡшѡ бѡб-*, без проширења елементом *-л-*, *-л̆-*, и то не само у свим словенским, него и у свим индоевропским језицима (исп. горе наведено рус. *бу́ба* ‘надутост’ са лит. *bámba* ‘лопта’, швед. *bamb* ‘мешина’ итд.). Него овде пре треба говорити о: 1) *бѡб-*, 2) *бул-*, 3) *бѡбул-*, и то о сва три још из индоевропске епохе. У трећем случају је свакако облик добивен спајањем типова *бѡб-* и *бул-*.

Па какав је смисао свих ових процеса на словенском терену? Безвучно *рѡр-* углавном је специјализовано у значењима ‘пупољак’ и ‘пупак’, оно се од значења ‘округао предмет’ готово потпуно одвојило, па данас може значити и ‘шиљаст врх’ и сл. (исп. чеш. *pír*, *pírek* ‘врх стреле’, пољ. *przek* ‘вршак на воћном плоду’ и др.). Напротив, звучно *бѡб-* све више је почело развијати баш значење ‘округао предмет’. *Због тога* се оно тако чврсто и везало са *бул-*, које је имало слично значење. Зато је на словенскоме терену индоевропско **ба^хмба^хл-* и очувано, а индоевропско **ра^хтра^хл-* (углавном) напуштено.

Најавно, значење ‘округао предмет’ и значење ‘пупољак’ и сл. — нису јако удаљена међу собом. Тако је преко очуваног основног значења ‘испупченост’ и сл. могло доћи до поновнога

¹⁾ Наравно, могућ би био и друкчији вокализам; треба претпоставити *-о-* за случајеве као *бу-бол-ица* и сл.; само је то ређи случај и није ово једина могућност тумачења.

додира двају типова, и у српскохрватском језику је до тога у извесној мери и дошло, па се на тај начин добио онај паралелизам од којег смо цело излагање и почели (или, што је исто, стари индоевропски паралелизам је очуван). Али је у другим словенским језицима овај контакт врло редак; а ни у нашем језику он не доводи до потпуног стапања типа буб- и типа ђуј-, не доводи, то значи, до индиферентне употребе обају типова у свим значењима.

Схема хронолошког развика од индоевропске епохе до данашњег нашег језика била би оваква: I. индоевропска епоха: *b(h)ǫ*mb(h)- || *p(h)ǫ*mp(h)- се употребљава потпуно равноправно и основно му је значење 'испупчење', 'надути се'. II. општесловенска епоха: боб- = 'округао предмет'; поп- = 'израштај'. III. српскохрватски језик: бубуљ- || ђујуљ- се подудара, пре свега формално.

После овога би се могло поставити још једно питање: зашто у словенским језицима, свима, поред боб- налазимо и вокализам bob- и bab-¹⁾, а поред поп- углавном не налазимо рор- и рар-? Мени се чини: опет због тога што се значење 'округао предмет' учврстило код звучне варијанте боб-.

Исто онако као што смо имали код бубуљ укрштање боб- са буј-, — тако смо код бобуљица, бабуљица и сл. имали контаминацију са bob- и bab-, које такође значи 'округао предмет' и сл. Да наведемо за ове типове понеки пример.

Прво bob-. Реч bobъ је општесловенска (Бернекер, о. с., s. v.); а затим налазимо:

српскохрв. боба 'нешто округло, зрно грожђа, брадавица, ситан пиљак, кромпир', бобак 'брабоњак' (Ријека), бббук 'клобук на води', словеначки bobika 'зрно', bobèk 'зрнце, пупољак, гука', bobîlnka 'оспа', буг. бобîнки 'малина', чеш. и пољ. bobek 'лоптица; брабоњак', г. луж. bobk 'ловоров плод', рус. бобкî 'id.; брабоњак' и сл.

Затим bab-. Опет имамо:

српскохрв. бабица 'израстао', бабура 'шишарка', бабац 'крупан орах', словеначки baba 'печурка *Boletus edulis* кад је стара и има крупан шешир', bábica 'празна кестенова љуска',

¹⁾ Вокализам bub- и бѣб је редак. Исп. ипак пољ. buba 'бобица'; српскохрв. бѣбук 'клобук на води', бѣбица 'зеница' (код бачких Буњеваца, по мојим белешкама).

буг. *баба* 'опна у којој се рађа младунче', *бабушка* 'мршава овца с великим трбухом', чеш. *babče* 'врста воћа са бобастим плодом; кромпир', словач. *bábika* 'лутка инсекта', пољ. *baba* 'врста слатког теста нарочитог, округлог облика', рус. *бабушка* 'грудвица у тесту; оспица', украј. *баба* 'грудва снега', *бабіти* 'отећи'.

И тако даље; могао би се навести врло велики материјал. Типови *bob-* и *bab-* још су се у општесловенско време, а свакако и раније,¹⁾ стали мешати са типом *buǰ-*, па тако налазимо:

српскохрв. *бабуљица*, *бобуљица*, *бѡбуљица*; *бабуљ*, *бобуљак* 'обао камен', *бабуљак* 'јаје, јабука', буг. *боболка*, *бобољак* 'бобица', чеш. *bobule* 'дугуљаст плод', ст. пољ. *babel*, *babol* 'плик, мехур', г. луж. *bobla* 'овчији брабоњак', д. луж. *bobel* 'плод ловоров', украј. *бобалька* 'округао колач с маком' и др.

Све ово значи најшире могућности најразноврснијих контаминација. Исп., напр., код нас са поменутиим *буб-уш-ка* 'шишарка' — *баб-уш-ка* 'id.' (Бока), а са овим и рус. *баб-уш-ка* 'грудвица брашна у јелу' и сл. Или, рецимо, наше речи *буб-л-а* 'гука' и *бѡб-л-ица* 'гомила'. И тако даље.

Код *p-* варијанте типова *pop-* и *rap-* не налазимо, због тога што они, како изгледа, немају — бар не у већој мери — значење које би се поклапало са значењем корена *pop-*. Ове прилике код безвучне варијанте *ppp-* показују да код звучних типова *bpb-*, *bob-*, *bab-* (исп. и *bub-* и *bęb-*) никако немамо гласовну промену вокала *p : o : a*, а тако исто ни неку произвољну њихову употребу, — него да су у питању стари различити типови.

Све ово значи да су и такозване експресивне речи далеко од неке произвољности. И нормалан развитак назала у групи *ppp-* (па тако и *bpb-*) и извесна семантичка разграниченост — доказују да су се оне углавном одвојиле од свога првобитног елемента подражавања звукова и да теже да се у језику фиксирају. Тако бисмо могли реконструисати овакву општесловенску схему:

bpbǰ-, *bpb-* : *ppp-*

bobǰ-, *bob-* :

babǰ-, *bab-* :

Друге индоевропске варијанте је општесловенска заједница углавном одбацила.

¹⁾ Исп. галијанско дијал. *bibel* 'коврца'.

У српскохрватском језику ова схема је нешто шира:

бубуљ-, буб- : њуљ-, њу-

бобуљ-, боб- :

бабуљ-, баб- :

— али ту се и она зауставља. Ни у нашем језику паралелизам није потпун. Ми у њему никад немамо, на пример, *поишца у значењу 'бобица', нити, обрнуто, *бубак место њуак, нити, најзад, *попољак, *пипољак поред њуољак, — иако има доста разноврсних образовања.

Остаје нам још да продискутујемо српскохрватске типове: а) обуљак 'обао камен', б) чибуљица 'бубуљица', в) брубљуџч 'обао камен', брубљуџча (фаџла) 'пасуљ', брџбољак 'брабоњак', брумбурласш 'чворноват'.

Код обуљак имамо контаминацију бубуљ (или бџбуљ) 'обао камен' са придевом џбао (исп. и облужак).

Код чибуљица имамо, опет, како вели RJA (s. v.), турско џубан 'id.'; затим контаминацију са бубуљица.

Код типа брубљу- итд. могу се правити различите комбинације да се објасни сугласник -r-.

Прво, брџбољак се не може одвајати од брџбоњак, а са овим у вези опет налазимо:

српскохрв. брабуњка, брабунка 'бубуљица' (ист. Србија)¹⁾, словеначки brbџnes 'брадавица', brbџпџса 'брадавица на сиси', brbџпџек 'плик, мехурић', буг. брџбонка 'зрно, бобица, чворуга', брџбонки 'округао измет овце, козе, зеца', барабонки 'плод једног дрвета у облику бобице', брџбуљки, барабџл 'кромпир', украј. барбџля, барабџля, барабџня 'id.', рус. барабуля 'id.'.

Бернекер (о. с., s. v. brambor) бугарске и украјинске облике доводи у везу са чеш. brambor 'кромпир' — са којим исп. и пољско batbor 'врста кромпира', batbury 'врста јабука' — и тумачи га од нем. топон. Brandenburg.

Али се свакако буг. брџбонка, барабонка не може одвајати од српскохрв. брџбоњак, а ово се, опет, може поредити са грчким βόρβορας 'ђубре, измет', чије β показује да је и овде у питању експресивна реч (в. код Прелвица, о. с., s. v.; али он тумачи друкчије).

Осим тога, brb-, brbb- и сл. налазимо и без проширења са -п-, -л-:

¹⁾ М. Станојевић, С. Д. 36. III 179.

српскохрв. *брџошан*, *брџошка* ‘куглица коју измеће на себи хрост’ (Црна Гора),¹⁾ макед. *брбушки* ‘кромпир’²⁾, буг. *брџашки* ‘козји, овчији измет’, *брџбой*, *барабой* ‘кромпир’ и сл.

Зато и чешко *brambor* не мора бити никако позајмица (а могло би, опет, бити у вези не са нем. *Brandenburg*, него са нем. *Brombeere* ‘купина’ и сл.; значење се томе не би противило).

Што се тиче словенских типова *brab-*, *brb-* итд., — они су, бар једним делом, у вези са оним индоевропским **bhr-* које значи ‘бобица, испупчење’ и сл. (исп. нем. *Beere* ‘зрно’ итд.), а које се у слов. језицима већ и иначе јавља: буг. *бру(м)ка*, *брю(м)ка* ‘чир’, рус. *брюхо* ‘трбух’, украј. *брость* ‘пупољак’ итд. (исп. Бернекера, о. с., s. v. *brъspъ*; Младенова, о. с., s. v. *брумка*). Али је затим дошло до мешања са типом *brb-* итд.

Код црногорскога (кучкога) *брумбуласџ* ‘чворноват’ може се помишљати и на албанско *brumbullak* ‘лопта, грудва’, *brumbullaktë* ‘округао’; а то је у вези са adj. *brum-uer* ‘испупчен’.

Најзад, кајкавско *brabranek* ‘реса’, са *-r-* у два слога, RJA (s. v.) везује са *брџоњак* (исп. и словеначко *brábranek*, *ábranek* ‘цветна реса, зрно’).

Ове речи су увек праћене сличним експресивним речима које значе неки шум (исп. српскохрв. *бубуљица* са словеначким *bobljáti* ‘мрмљати’; или српскохрв. *брџоњак* са дијалекатским *брабињак* ‘мрав’³⁾; или, још, словеначко *bŕbnast* ‘напет’ и општеслов. *brbъпъ*, итд.). Али је несумњиво да ова некадашња једнакост по пореклу — данас у језичком осећању не постоји. Тако, на пример, Бернекер (о. с., s. v. v. *brbъль*; *brbъпъ*) никако и не претпоставља такву везу, а Покорни, опет, изричито каже: „*ba^xmb-...* ‘надути се’. Ономатопеја, узета по аналогiji на надувен образ, психолошки различита од *ba^xmb-...* које претставља непосредно подражавање тупог звука“ (о. с., 94).

Цело наше излагање показује неколико момената од општијег значаја. Иако су ове навођене речи експресивне, оне су се на словенском терену — у крупним линијама узевши — подвргле нормалном гласовном развиту, како то показују сви словенски језици без разлике, а некадашње индоевропско шаренило — ишчезло је. Догађа се, истина, у извесној мери интервенција поновног стварања (словеначко *bombika* са наново унетим *-m-* и сл.); али ова интервенција није у стању да то некадашње шаренило успостави.

¹⁾ Л. Рогановић, грађа САН.

²⁾ Ђ. Пуљевски, Речн. од три јез.², 65.

³⁾ А. Белић, о. с. 362.

Тамо где имамо богатији вокализам, код звучне варијанте: *bɔb-*, *bob-*, *bab-* — не може се говорити о гласовној измени, исто онако као што се ни код *brab-*, *brob-* итд. не може говорити о гласовној појави сугласника *-r-*. Па и у семантичком погледу — на словенском терену су се ове речи одвојиле од ономотопејских речи и пошле су правцем сужавања значења.

Тако се данас ни у словенским језицима уопште ни у нашем језику не може више говорити о речима група *bɔb-* и *pɔp-* као о правим експресивним речима.

Иван Појовић

Résumé

I. Popović

Sur les racines slaves *bɔb-* et *pɔp-* et quelques de leur dérivés

Les types expressifs **b(h)a^xmb(h)-*, **b(h)a^xmb(h)a^xl-* et **p(h)a^xmp(h)-*, **p(h)a^xmp(h)a^xl-* 'se gonfler' etc., qui avaient une valeur sémantique tout égale à l'époque indo-européenne (cf. Pokorny, I. E. W., Bern 1949), — ont subi une répartition sur le terrain slave. Le type sonore (sl. *bɔb-* etc.) s'est de plus en plus spécialisé pour la signification 'boulette, objet rond' (s.-cr. бубуль, tch. *boubel*, russe бубуля), tandis que le type sourd (sl. *pɔp-*) a pris la signification: a) nombril, b) bouton de plante (s.-cr. пупак; пупак, tch. *pupak*, *poupě*, russe пуп, пупыш). Cette répartition sémantique a eu pour conséquence un certain désaccord du développement formel des deux types. Le type sonore, en s'appuyant aux mots *bula*, *bul'a*, qui ont une signification semblable en slave ('objet rond en général'), a conservé le thème dérivé *bɔb-l-* (бубуль etc.); au contraire, le type sourd, en obtenant généralement les deux significations mentionnées, n'a conservé en langues slaves que la racine simple *pɔp-*, en abandonnant le dérivé *pɔp-l-* (seul le serbocroate emploie ce dérivé dans une mesure considérable: пупољак, пупуљица etc., tout en gardant la différence sémantique des deux types).

Les déviations vocaliques du type sonore (*bɔb-*, *bob-*, *bab-*) s'expliquent morphologiquement, par une contamination de *bɔb-* avec **bob-* et **bab-* ('id.'). Par contre, la voyelle nasale du type sourd s'est développée d'une façon régulière, malgré son origine expressive (s.-cr. пупољак, russe, ukr. пупок, en face du bulg. пеп, slovène pɔpek, pol. pɛpek etc.), justement parce que sa signification nouvelle n'a pas donné lieu à une pareille contamination.